

BARBARA KLASIŃSKA*

Kształtowanie zainteresowań uczniów wyzwaniem współczesnej i przyszłej edukacji

Słowa kluczowe: pojęcie zainteresowań, rodzaje zainteresowań, funkcje zainteresowań, istota modelowania zainteresowań uczniów, edukacja całościowo-systemowa

Streszczenie: Pojęcie zainteresowań towarzyszy człowiekowi przez całe życie, dlatego w związku z dynamicznymi przeobrażeniami współczesnego świata, w tym także edukacji, konieczna wydaje się reinterpretacja istoty, a zwłaszcza rodzajów oraz czynników rozwoju zainteresowań. Nieadekwatne do współczesności wydają się odpowiedzi na pytania, czym są zainteresowania, jaki jest porządek ich występowania, kto i/lub co decyduje o ich powstawaniu oraz jaka jest rola szkoły i nauczyciela w procesie ich kształtowania.

W artykule podjęto próbę nakreślenia teoretycznych fundamentów tej problematyki w specyficznym oglądzie systemowym, zgodnie z tezą, że pewna całość jest czymś więcej ponad prostą sumę swych elementów, co oznacza spójny wertykalnie i horyzontalnie układ komponentów tak istoty zainteresowań, jak i metodyki ich formowania. I tak całościową definicję zainteresowań można dziś zastąpić ponadaddytywną, wedle której zainteresowania tworzą nie tylko łącznie, ale i w sprzężonych relacjach trzy składniki: poznawczy, emocjonalny i działaniowy. Podobnie metodyka kształtowania zainteresowań nie jest prostym zestrojem swych komponentów, lecz tworzy ją wertykalny i horyzontalny układ celów i treści, zasad i form oraz metod i środków wychowania oraz nauczania. Źródłem kształtowania zainteresowań jest nie tylko program nauczania i jego zalecenia ogórne lub autorskie, lecz także możliwości, aktywność i potrzeby uczniów, jak również rodziców, nauczycieli oraz zasoby społeczno-kulturowe środowiska szkolnego. Ponadto kształtowanie zainteresowań powinno odbywać się podczas różnorodnych form zajęć szkolnych oraz pozaszkolnych. Oprócz tego planowanie i realizacja założeń całościowości systemowej wymaga od nauczyciela sumienności i wytrwałości, dbałości o wzajemne relacje między składnikami procesu formowania zainteresowań. Konkludując, można stwierdzić, że kształtowanie uczniowskich zainteresowań przez stosowanie założeń całościowości systemowej, będące wyzwaniem współczesnej edukacji, jest zadaniem pracochłonnym, wymagającym pogłębionych starań i uwagi, jednak godnym urzeczywistniania ze względu na nowsze (głębsze i szersze) rezultaty poznania.

* dr Barbara Klasińska – adiunkt, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

1. Wprowadzenie

W przeszłości zainteresowania dzieci i młodzieży były przedmiotem wielu wartościowych rozważań, które podejmowali na przykład: Ch. Bühler, É. Claparède, M. Debesse, J. Dewey, E. Hurlock. W Polsce fundamentalne zasługi oddali A. Guryccka i H. Słoniewska, S. Baley, M. Przetacznik-Gierowska, S. Szuman, W. Szewczuk, T. Tomaszewski, L. Wołoszynowa. Był więc okres, kiedy doceniano zainteresowania, a uczeni o rozległej sławie światowej poświęcali im wiele uwagi. Obecnie jednak znajomość natury zainteresowań nie jest powszechna i jednoznacznie traktowana, a co za tym idzie także warunki ich pomiaru, a zwłaszcza metody kształtowania, wspierania ich rozwoju, nie zawsze są wiadome i konkretne (Szewczuk, 1998, s. 1076). Można więc założyć, że ponowne głębokie odczytanie i zrozumienie istoty zainteresowań winno wskrzesić ich chlubną tradycję, zaś za podłoże tego rozumienia są w stanie posłużyć wielorakie funkcje zainteresowań w całym życiu człowieka.

2. Rola zainteresowań w życiu człowieka

Chociaż w starszych podręcznikach psychologii i pedagogiki wypowiedzi na temat funkcji zainteresowań w życiu jednostki mają charakter wzmianek, mimo to kwestie te traktowane są jako bardzo ważne. Począwszy od ogólnej rozwojowej funkcji zainteresowań, poprzez podkreślenie ich znaczenia w kształtowaniu osobowości, osiągnięcie powodzenia i zadowolenia w procesie wychowania i nauczania, przygotowanie do samorozwoju czy edukacji całościowej, sformułowano też inne, bardziej precyzyjne zdania na ten temat. Otóż zainteresowania są najlepszym wskaźnikiem prognostycznym drogi życiowej jednostki, stanowią pewnego rodzaju siłę napędową, która znajduje ujście albo w pracy, albo w rozrywkach o charakterze hobby. Sprawiają, że aktywność człowieka, a głównie zaciekawienia badawcze koncentrują się na pewnych sprawach bardziej niż na innych. Człowiek staje się odporny na pozorny brak nowości, a wrażliwy na każdy jej odcień, z powodu braku w najbliższym otoczeniu zjawisk interesujących szuka on z nimi kontaktu. Jest ciągle ożywiany poprzez potrzebę dalszego poznawania, zaś dzięki doświadczeniu poznawczemu i nabytej wiedzy uzyskuje satysfakcję, podnosi także swój ogólny tonus życiowy. Zainteresowania wytwarzają w człowieku pewną niezależność oraz zaopatrują go w narzędzia poznawania świata, które mogą być przydatne i w innych dziedzinach życia (Guryccka, 1989, s. 7–8).

Jak już wspomniano, zainteresowania organizują osobowość człowieka, są jednym z jej regulatorów, ukierunkowują ją i wzbogacają. W życiu psychicznym człowieka stanowią ważny czynnik hamujący jego energię życiową, dynamizują jego dalszy rozwój. Przeżycia emocjonalne charakterystyczne dla zainteresowań zaspokajają co najmniej część potrzeb w zakresie uczuciowości człowieka. Szczególną rolę odgrywa satysfakcja towarzysząca poznawaniu, rozwiązywaniu problemów, bowiem

dzięki niej równowaga psychiczna człowieka jest zagwarantowana. Z kolei mechanizm przewartościowywania samego siebie dzięki obudzonym zainteresowaniom odgrywa bardzo ważną rolę terapeutyczną i korekcyjną (Gurycka, 1989, s. 214).

W dziedzinie własnych zainteresowań człowiek gromadzi znacznie więcej wiadomości niż przeciętnie, dlatego też w procesie nauczania i wychowania zainteresowaniom przypisuje się szczególne znaczenie, bowiem motywują one do nauki (Strelau, Jurkowski, Putkiewicz, 1974, s. 478), stymulują czynności myślowe, pełnią funkcję selektywną wobec uwagi, pamięci i wiadomości. Sprawiają, że uczeń łatwiej koncentruje swą uwagę na treściach, które stanowią przedmiot jego zainteresowań i lepiej pamięta to, co go interesuje lub przynajmniej zaciekawia (Gurycka, 1989, s. 99). Ponadto zainteresowania uczniów to ważny element ich psychiki, informujący dość dokładnie nauczycieli o motywach leżących u podstaw niektórych ich działań i dążeń (Janowski, 1985, s. 131).

3. Istota zainteresowań

W literaturze pedagogicznej i psychologicznej podkreśla się zatem olbrzymie znaczenie zainteresowań w życiu człowieka w toku jego edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej. Mimo to pojęcie owo jest przedmiotem rozbieżnych poglądów i począwszy od źródeł rudymenarnych znane są różne jego definicje i określenia. Tak więc etymologiczne słowo „zainteresowanie” pochodzi z języka łacińskiego, w którym *inter essere* oznacza ‘być w środku czegoś’. Definicja słownikowa określa natomiast zainteresowanie jako upodobanie, zamiłowanie, inklinację, predylekcję, zaciekawienie (ciekawość), a nawet sympatię do czegoś lub tzw. „żyłkę”. Z kolei w praktyce psychologicznej zainteresowanie oznacza tyleż uwagę, ciekawość, motywację, skupienie, troskę, ukierunkowanie na cel, co świadomość oraz dążenie (Reber, 2000, s. 869).

Według źródeł specjalistycznych zainteresowanie to subiektywne doznanie uczuciowe, dające początek serii doznań motywujących działania lub przeżycie przyjemności albo przykrości na skutek pewnych bodźców, przedmiotów, czynności. Momentem istotnym zainteresowania jest nie tylko obiektywne i faktyczne poznanie, ale także przyjemność poznawczego przeżywania, uczucie wartości skierowane ku określonemu przedmiotowi, związane z pragnieniem dalszej wiedzy o tym przedmiocie (Słoniewska, 1959, s. 10).

Dopełnieniem ujęcia zainteresowań, eksponującego jego charakter psychiczny, jest zwrócenie uwagi, że zainteresowania mają również charakter poznawczy. Owszem, w zainteresowaniu wyróżnia się czynnik emocjonalny, ale nadto jeszcze intelektualny, bowiem jest to trwała i czynna podstawa zbliżenia się do nieznanego przedmiotu, pragnienie wiedzy, ciekawość, to także utrzymywany przez dłuższy czas stosunek do przedmiotów, w którym jednostka odczuwa potrzebę kontaktu z przedmiotami, zajmowania się nimi, poznania (Szewczuk, 1975, s. 155). Te określenia

zainteresowań pogłębiają następne, mianowicie zainteresowanie to skierowywanie uwagi na coś (Sillamy, 1994, s. 333), albo taki złożony proces, w którym skierowywanie uwagi na coś jest zabarwione uczuciowo. Jest to taki stosunek do przedmiotu, że powstaje stała tendencja do zwracania uwagi przede wszystkim na niego, a nawet pewna postawa, skłonność do selektywnego ukierunkowywania skupienia, albo też fakt polegający na tym, że człowiek koncentruje się mimo woli na pewnych przedmiotach (Gurycka, 1989, s. 20).

Ponadto zainteresowania traktowane są jako zwracanie się ku komuś, czemuś, nastawienie, gotowość (Tomaszewski, 1972, s. 23). Jest to specyficzne skierowanie osobowości ku danemu przedmiotowi, pobudzające do zajęcia się nim, a także gotowość do spostrzegania przedmiotów w zależności od stanu podmiotu i zadań, które wykonuje oraz uprzednich spostrzeżeń (Przetacznik-Gierowska, Makiełło-Jarża, 1985, s. 388).

Z punktu widzenia procesu motywacji zainteresowaniami są upodobania i instynkty. Każde zainteresowanie ma swój służący mu mechanizm. Każdemu z tych mechanizmów odpowiada właściwy bodziec, reakcja oraz proces centralny. Zainteresowanie określa się wówczas jako własne lub nabyte popędy, przez które rozumie się pewien stan organizmu motywujący określone reakcje, lub samą reakcję organizmu na pewne bodźce polegające na przedłużaniu bądź aktywnym ich poszukiwaniu. Istotą zainteresowań jest więc potrzeba, motyw wyuczony (Gurycka, 1989, s. 21–22). Oprócz tego zainteresowanie bywa często pojmowane jako stan psychiczny, ponieważ jest stanem napięcia psychicznego zdążającego do zdobycia wiadomości z pewnego zakresu, jest pytaniem, bo stan pytania jest właśnie dążeniem do zdobycia pewnej określonej wiedzy (Słoniewska, 1959, s. 12).

W najwcześniejszym dzieciństwie zainteresowanie oznacza zwrócenie się ku pewnej dziedzinie przedmiotów i pracy ogólnej, bądź ku pewnej dziedzinie czynności, uwarunkowane dyspozycją i materiałem. W późniejszym okresie rozwoju dziecka staje się ono dyspozycją, postawą wyrażającą oczekiwanie. Przy uwzględnieniu dalszego stopnia rozwoju jest specyficznym duchowym zwróceniem się ku istocie i treści, ku znaczeniu rzeczy (Słoniewska, 1959, s. 12).

Zaprezentowane definicje zainteresowań to tzw. definicje wybiórcze, niestety ciągle w ich tle pozostaje definicja modelowa, inaczej zwana globalną, która łączy trzy aspekty zainteresowań: mobilizację uwagi, czynnik emocjonalny i orientację dynamiczną. Według niej zainteresowanie to względnie trwała, obserwowalna dążność do poznawania otaczającego świata, przybierająca postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, przejawiająca się w selektywnym stosunku do otaczających zjawisk. To znaczy (Gurycka, 1989, s. 23–24):

- w dostrzeganiu określonych cech przedmiotów i związków zależności między nimi, a także wybranych problemów;
- w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania;
- w przeżywaniu różnorodnych uczuć pozytywnych i negatywnych związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy.

Należy dodać, że zainteresowanie odróżnia się od zaciekawienia, które jest wzbudzone tylko przez nowe, silne, nieznane dotychczas podniety, powodujące skupienie uwagi mimowolnej. Cechuje je mała trwałość, zaciekawienie znika, gdy podniety przestają oddziaływać (Skorny, 1987, s. 110). Ponadto z terminem zainteresowań związane są jeszcze takie, jak: hobby, upodobania i zamiłowania. I tak hobby to nieprofesjonalnie realizowane zainteresowanie, ulubione zajęcie traktowane amatorsko jako przedmiot osobistego zainteresowania i źródło odprężenia w czasie wolnym od pracy zawodowej. Upodobania są natomiast podstawą formowania się zainteresowań, zaś obie te kategorie można uważać za odpowiedniki swoistego „kontinuum”, w którym to zamiłowania są ostatnim ogniwem szeregu typologicznego: upodobania – zainteresowania – zamiłowania. W potocznym dyskursie zamiłowanie traktowane jest bowiem jako szczególne zaangażowanie w uprawianie czegoś. Oddawać się czemuś z zamiłowaniem to podejmować działania bez żadnych przymusów zewnętrznych, spontanicznie, z wysoce pozytywnym nastawieniem i dużą intensywnością (Grad, 1997, s. 120).

4. Rodzaje zainteresowań

Zainteresowanie uważa się za wskaźnik danej fazy rozwojowej. Przedmioty i czyny wzbudzające zainteresowanie zmieniają się wraz z rozwojem dziecka i można starać się określić datę pojawienia się każdej kategorii zainteresowań (Słoniewska, 1959, s. 6). W literaturze starszej daty funkcjonują więc kalendarze rozwoju zainteresowań, które określają, w jakim wieku dziecko interesuje się wybranymi problemami czy zjawiskami. Najwcześniejsze są zatem zainteresowania spostrzeżeniowe (I rok życia), następnie mową (II rok życia), potem ogólne (3–7 lat), w dalszej kolejności specjalne i przedmiotowe (7–12 lat), estetyczne i społeczne (12–18 lat) (Szewczuk, 1975, s. 642).

Wiek 6–7 lat jest określany jako okres zainteresowań wyraźnie obiektywnych, kiedy dziecko zaciekawia już nie sama czynność, ale i wytwór będący jej skutkiem. Istniejące w tym okresie fazy rozwoju zainteresowań mają odpowiadać kolejnym fazom rozwoju cywilizacji ludzkiej. Są to (Żebrowska, 1977, s. 642):

- 1) zainteresowanie chwytnością, polowaniem i walką,
- 2) zainteresowania pasterskie,
- 3) rolnicze,
- 4) zainteresowanie handlowe.

Jako typowe kategorie zainteresowania dzieci sześć-, siedmioletnich wymienia się także: zabawy na świeżym powietrzu, zabawy zabawkami w mieszkaniu, książki i papier oraz udział w zajęciach osób dorosłych (Super, 1972, s. 58).

W wieku 11, 12 lat pojawiają się zainteresowania teoretyczne, odnoszące się do działalności racjonalnej i naukowej; ekonomiczne, estetyczne, społeczne, polityczne, religijne, które młodym ludziom pomagają wybrać w przyszłości właściwy zawód (Sillamy, 1994, s. 333).

Począwszy od dwunastego roku życia ze względu na ukierunkowanie zainteresowań wyróżniane są zainteresowania filozoficzne, społeczne, psychologiczne, przyrodnicze, geograficzne, historyczne, techniczne, kulturalne, sportowe i zawodowe.

Związek z płcią prowadzi natomiast do podziału zainteresowań na bardziej „kobiece” i bardziej „męskie”. Jednak współczesne doświadczenia społeczne osłabiają przekonanie, że tak jak płcią wyznaczony jest rozwój zainteresowań, tak też płcią jest determinowany wybór i uprawianie zawodu przez mężczyzn i kobiety (Szewczuk, 1998, s. 1080).

Kalendarzom treści zainteresowań przeciwstawia się ogólne prawa rozwoju zainteresowań związane z rozwojem aktywności poznawczej jednostki. W związku z tym rozwój zainteresowań cechuje przechodzenie (Żebrowska, 1977, s. 671):

- od receptywności do aktywności,
- od naśladownictwa do samodzielności,
- od chaotyczności do uporządkowania,
- od zmienności do względnej stałości,
- od przedmiotowości do podmiotowości,
- od bezpośredniości do pośredniości,
- od rozproszenia na szczegóły do scalenia.

Obecnie taki sposób opisu dróg rozwoju zainteresowań wydaje się mieć większe znaczenie, względnie równoprawne, niż przypisywanie określonym okresom rozwojowym pewnych zainteresowań, na przykład przyrodniczych, technicznych, historycznych, które są bardziej związane z oddziaływaniem środowiska i wychowania niż z samym rozwojem możliwości umysłu.

5. Sposoby kształtowania zainteresowań uczniów

Proces budzenia zainteresowań wygląda odmiennie u różnych osób, rozmaity jest czas, rozległość, nasilenie i różna w rezultacie treść obudzonego zainteresowania, inna jego trwałość. Jest to zależne od wielu czynników – cech osobowych, zdolności, temperamentu, warunków rozwoju, sprawności nauczyciela oraz od równoległe występujących zainteresowań, ciekawości i uzdolnień (Szewczuk, 1998, s. 1082).

Proces ten powinien przebiegać według kilku faz. Pierwszym sygnałem obudzenia umysłu są pytania, które stanowią przejawy krystalizującego się zainteresowania, mają wywołać aktywność poznawczą, ogólną ciekawość. Druga faza to faza selekcji problemów, które mają mieć miejsce w treści budzonych zainteresowań; polega ona na dawaniu wskazówek pobudzających własne dążenia osób, u których kształtujemy zainteresowania, do podejmowania działań na rzecz samodzielnego poszukiwania odpowiedzi. W miarę rozwoju zainteresowań fazę tę należy wydłużać. Stopniowo akceptacja zewnętrzna uzyskanego efektu poszukiwań przestaje odgrywać ważną rolę, pojawia się bowiem satysfakcja osobista poszukującego. Jej brak, niepowodzenia oznaczają, że potrzebna jest nowa wskazówka nauczyciela, zwłaszcza we wczes-

nym okresie oddziaływań. W kolejnej fazie, nazwanej fazą samowzmacniania budzonych zainteresowań, szukający sam znajduje następne problemy i stawia sobie nowe pytania, które zmuszają go do dalszej aktywności poznawczej, dalszych poszukiwań satysfakcjonujących odpowiedzi. To inaczej rozbudzenie „głodu wiedzy” w danej dziedzinie, podniesienie progu wrażliwości na nowość, niejasność, która skłania do dalszych działań poznawczych (Szewczuk, 1998).

W praktyce kształtowania zainteresowań te przesłanki psychologiczne trzeba umiejętnie krzyżować z pedagogicznymi. I tu na uwagę zasługuje podejście systemowe, czyli metodologia systemowego poznania przedmiotów badań pojmowanych jako równorzędne, podrzędne lub/i nadrzędne oraz ich rozpoznanie, a potem bądź opis, bądź wyjaśnienie, bądź przewidywanie, konstruowanie etc. Wyrosło ono z filozofii systemowej – ontologii i epistemologii w ujęciu systemowym, której starożytna tradycja, sięgająca klasycznej filozofii greckiej, przekształciła się na przełomie XIX i XX wieku w odrębny paradygmat poznania naukowego. Specyfiki i znaczenia podejścia systemowego można dopatrywać się nie tylko w uniwersalności teorii i metod, lecz także języka analiz, interpretacji i opisu systemu (Duraj-Nowakowa, 1992, 2005).

Tak więc – po pierwsze – istotę zainteresowań tworzyć mogą nie tylko łącznie, ale ponadto we wzajemnych relacjach (nadrzędności – podrzędności – równorzędności) i związkach trzy składniki definicji globalnej: mobilizacja uwagi, orientacja dynamiczna oraz czynnik emocjonalny.

Po drugie zaś – także metodyka kształtowania zainteresowań uczniów nie powinna być prostym zestrojem komponentów procesu dydaktycznego, lecz tworzyć wertykalny i horyzontalny układ:

- celów i treści nauczania i wychowania,
- zasad nauczania-wychowania,
- form,
- metod nauczania-wychowania, a także
- środków dydaktycznych oraz
- funkcji i uwarunkowań procesu dydaktycznego.

Celowo należy podkreślić taką budowę, bowiem nadal nie jest ona jeszcze całościowo, kompletnie i jednolicie pojmowana.

Służebna rozwijaniu zainteresowań uczniów może być również taka teza wynikająca z systemowości, iż źródłem formowania zainteresowań jest nie tylko program nauczania i jego zalecenia odgórne lub autorskie, ale także należy brać pod uwagę możliwości, aktywność i potrzeby uczniów, jak również ich rodziców, nauczycieli oraz zasoby społeczno-kulturowe środowiska. Każde to źródło może się stać nadrzędne, równorzędne, ale i podrzędne w stosunku do pozostałych, w zależności od zmieniających się dynamicznie warunków otoczenia, kompetencji nauczyciela czy jeszcze innych wyznaczników procesu kształcenia. Sens polega zaś na umiejętnym wykryciu związków pomiędzy nimi i powiązaniu ich w sieć zależności systemowych, które ze swej natury są już przecież scalone, my zaś musimy się tego doszuki-

wać, domyślać, a i skutkują one wielorako, szeroko i rozlegle przez zastosowanie nie tylko w efektach pracy nauczyciela, ale i ucznia (Kaliszewska, Klasińska, 2010).

Nie można zapominać o tym, że kształtowanie zainteresowań powinno się odbywać podczas zajęć szkolnych i pozaszkolnych. Wskazane jest organizowanie wielu wycieczek, spacerów, uroczystości, zielonych i białych szkół, spotkań z autentycznym życiem środowiska. Ponadto istotny jest udział dzieci w kołach zainteresowań, zespołach artystycznych, muzycznych, tanecznych, chóralnych i teatralnych (Dąbrowa, 1975; Wesołowska, 1988).

6. Funkcje nauczyciela w kształtowaniu zainteresowań uczniów

Proces kształtowania się zainteresowań powinien się rozpoczynać w środowisku rodzinnym, zanim jeszcze dziecko pójdzie do szkoły. Rodzice powinni dostarczać dziecku wielu źródeł zaciekawień, jednocześnie pozostawiając mu pewną swobodę w doborze i samodzielnym odkrywaniu zainteresowań (Albińska, 2007, s. 36–37). Następnym środowiskiem rozbudzania zainteresowań jest szkoła, w której to nauczyciel musi znać rozwój dziecka, aby móc prawidłowo nim kierować, a w tym także kształtować różnorodne zainteresowania, ponieważ określony stopień dojrzałości umysłowej dziecka warunkuje jego aktywność badawczą, czym wpływa na treść zainteresowań (Przetacznik-Gierowska, Makiełło-Jarża, 1985, s. 356).

Równolegle ważną rolę w rozwoju zainteresowań odgrywa środowisko społeczne, które uczy jednostkę zaspokajania potrzeb poprzez wzory osobowe (np. zawód rodziców), świat rzeczy (książki, narzędzia, wyposażenie domu), czy też doświadczenia wynoszone ze współpracy z innymi członkami środowiska. Kolejną znaczną rolę odgrywa środowisko koleżeńskie, dostęp do środków kultury i cywilizacji (Szewczuk, 1998).

Trzeba podkreślić, że wpływ automatycznie działających czynników rozwoju zainteresowań (wiek, płeć, środowisko) bywa osłabiany przez ingerencję czynników świadomie sterowanych na rzecz rozwoju zainteresowań dzieci i młodzieży, takich właśnie jak program i metody nauczania szkolnego.

I tu należy zwrócić uwagę na funkcje nauczyciela w procesie kształtowania zainteresowań uczniów. Otóż są tacy nauczyciele, którzy swą osobowością, fascynacją dla wiedzy i prowadzonych zajęć, zdolnością do nawiązywania kontaktu z uczniami potrafią wiązać uwagę, motywację i różne formy aktywności uczniów z przedmiotem nauczania. Są to jednostki wyjątkowo utalentowane, mistrzowie wywierający silny wpływ na swych podopiecznych, ale także ich rodziców, ponieważ dostarczają im fachowej wiedzy pomocnej w rozwiązywaniu problemów szkolnych dzieci. Niestety, nie jest to powszechna cecha, a wskazania dydaktyki w tym zakresie nie zawsze są dobrze znane nauczycielom. Nie zawsze również uwzględniają one mechanizmy, które decydują o powstawaniu zainteresowań (Szewczuk, 1998).

Dlatego aby kształtować określone zainteresowania, nauczyciel musi znać rozwojowe i indywidualne zainteresowania dzieci. Powinien on także „wspierać i towa-

rzyszyć drodze rozwojowej dziecka w postaci opieki nad dzieckiem, z uwagą wobec tego, co samo wyłania się z dziecka (inaczej mówiąc, baczyć na predyspozycje dziecka). Wsparcie powinno przybierać również postać pomocy w opanowywaniu ważnych dla sprawnego przeżycia zachowań, a także pomocy, by ktoś mógł pomóc sam sobie” (Ostasz, 2001, s. 51).

Kompetentny nauczyciel: 1) winien stanowić konstruktywny wzorzec osobowy dla swojego ucznia (funkcja modelowa), 2) winien być sprawnym dydaktykiem, dostarczającym uczniom w sposób przystępny i zrozumiały współczesne osiągnięcia naukowe (funkcja dydaktyczna), 3) winien być sprawnym trenerem w zakresie uczenia i usprawniania podstawowych umiejętności potrzebnych do prowadzenia subiektywnie satysfakcjonującego i społecznie konstruktywnego stylu życia (funkcja instruktażowa), 4) winien być sprawnym przewodnikiem w odkrywaniu potencjałów osobistych, realizacji zadań rozwojowych oraz kształtowaniu odpowiedzialności za własny rozwój, oparty na jasnym i społecznie akceptowanym systemie wartości (funkcja wychowawcza) (Gaś, 2001, s. 11–12).

Funkcje nauczyciela w procesie kształtowania zainteresowań są więc wielorakie, przy czym chodzi nie tylko o te ogólnie wymieniane w podręcznikach dydaktyki, ale także o bardzo specyficzne. Bowiem nauczyciel, który baczy na zainteresowania swoich uczniów, powinien być na przykład sprawnym obserwatorem, dobrym metodykiem, dysponować odpowiednią wiedzą podręczną dotyczącą nie tylko przedmiotów, których naucza, ale znacznie głębszą, to znaczy życiową, o świecie i ludziach. Co niezwykle ważne – winien wspierać i służyć radami rodzicom, którzy również pragną kształtować określone zainteresowania swych dzieci, ale często próbują to czynić wbrew ich woli, nie pozostawiając im wyboru, a co gorsza wolnego czasu (bowiem trzeba też powiedzieć, że sojusznikiem zainteresowań jest czas wolny i nuda).

7. Zakończenie

Konieczne zatem wydaje się na nowo popularyzowanie wiedzy o zainteresowaniach i sposobach ich kształtowania. Zniknęły one z pola rozważań tak teoretycznych, jak i praktycznych. Można wręcz mówić o pewnym paradoksie zainteresowań. Oto bowiem na przykład w życiu codziennym bardzo często posługujemy się, ba, nadużywamy pojęcia zainteresowań, nie wnikając głębiej w ich istotę, zaś w szkole pozostaje jedynie zapis w standardach programowych, że jednym z głównych zadań szkoły jest kształtowanie zainteresowań uczniów. Tymczasem brak odpowiedzi, jak metodycznie kształtować te zainteresowania. Nauczyciel często „przypomina kogoś, kto przychodzi na brzeg ogromnego oceanu i małym wiaderkiem dolewa do niego wody. Uczniowie zaś, pogrążeni w morzu faktów, już ledwie wysuwają nos nad wodę. Zamiast dolewać jeszcze trochę, trzeba ich nauczyć budować arkę albo chociaż rzucić koło ratunkowe” (cyt. za: Kwiatkowski, 2008, s. 64). Nie wiadomo też, jakiego typu zainteresowania przejawiają uczniowie, bo zainteresowania pasterskie

czy handlowe nie są raczej typowe dla współczesnych siedmiolatków. Dziś więcej moglibyśmy powiedzieć o tak zwanych zainteresowaniach szkodliwych i przeciwdziałaniu im poprzez zainteresowania nieszkodliwe (są one na przykład związane z technologiami informacyjnymi i korzystaniem z Internetu). Dlatego problem zainteresowań stanowi duże wyzwanie dla współczesnej i przyszłej szkoły, trzeba więc podjąć odpowiednie działania w tym zakresie.

Bibliografia

- Albińska P. 2007. *Rodzina jako środowisko kształtujące zainteresowania*. „Kwartalnik Edukacyjny”, nr 4, s. 28–37.
- Dąbrowa M. 1975. *Szkolne wycieczki historyczne*. Warszawa: WSiP.
- Duraj-Nowakowa K. 1992. *Teoria systemów a pedagogika*. Kraków: Wyd. Naukowe WSP. ISSN 0239-6025.
- Duraj-Nowakowa K. 2005. *Źródła podejść do pedagogiki*. Kielce: Wyd. ŚSW. ISBN 838986407X.
- Gaś Z.B. 2001. *Doskonalący się nauczyciel: psychologiczne aspekty rozwoju profesjonalnego nauczyciela*. Lublin: Wyd. UMCS. ISBN 8322717741.
- Grad J. 1997. *Badania uczestnictwa w kulturze artystycznej w polskiej socjologii kultury: analiza metodologiczno-teoretyczna*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM. ISBN 8323208166.
- Gurycka A. 1989. *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*. Warszawa: WSiP. ISBN 8302037346.
- Janowski A. 1985. *Poznawanie uczniów*. Warszawa: WSiP. ISBN 8302028509.
- Kaliszewska M., Klasińska B. (red.). 2010. *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*. Kielce: Wyd. UJK. ISBN 978-83-7133-448-1.
- Kwiatkowski S.M. (red.). 2008. *Edukacja ustawiczna: wymiar teoretyczny i praktyczny*. Warszawa–Radom: IBE, ITE. ISBN 9788387925970.
- Ostasz L. 2001. *Potencjał ludzki a wychowanie: z antropologicznych podstaw pedagogiki*. Olsztyn: Wyd. UWM. ISBN 8372990832.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża G. 1985. *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*. Warszawa: WSiP. ISBN 8302022705.
- Reber S. 2000. *Słownik psychologii*. Warszawa: Wyd. Naukowe Scholar. ISBN 8387367648.
- Sillamy N. 1994. *Słownik psychologii*. Katowice: Wyd. Książnica. ISBN 8385348670.
- Skorny Z. 1987. *Psychologia wychowawcza dla nauczycieli*. Warszawa: WSiP. ISBN 830203332.
- Słoniewska H. 1959. *Psychologiczna analiza zainteresowania*. Poznań: Wyd. PTPN.
- Strelau J., Jurkowski A., Putkiewicz Z. 1974. *Podstawy psychologii dla nauczycieli*. Warszawa: PWN.
- Super D. 1972. *Psychologia zainteresowań*. Warszawa: PWN.
- Szewczuk W. (red.). 1975. *Psychologia: zarys podręcznikowy*. Warszawa: WSiP.
- Szewczuk W. (red.). 1998. *Encyklopedia psychologii*. Warszawa: Wyd. Fundacji „Innowacja”. ISBN 8386169192.
- Tomaszewski T. (red.). 1972. *Psychologia*. Warszawa: PWN.
- Wesołowska E.A. 1988. *Wychowanie patriotyczne w szkole*. Warszawa: WSiP. ISBN 8302038709.
- Żebrowska M. (red.). 1977. *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa: PWN.

Shaping the interests of students as a challenge of the present and future education

A b s t r a c t: The concept of interest is present throughout a persons entire life, therefore in conjunction with dynamic transformations of the modern world, including education, the reinterpretation of the essence, especially types and factors of development of interests seems necessary. Inadequate to the present day seem to be answers to the questions of what are interests, what is the order of their occurrence, who and/or what determines their occurrence and what is the role of schools and teachers in the process of their formation.

The article attempts to outline the theoretical foundations of these issues in a specific systemic insight, in accordance with the idea that a whole is more than a simple sum of its parts, which means vertically and horizontally coherent system of components of the essence of interest, and methodology of their formation. And so the overall definition of interest can be replaced today with over additive one, according to which the interests are created not only combined, but also in relations incorporated of three components – cognitive, emotional and active. Similarly, the methodology of interest development is not a simple consonance of their components, it is created of vertical and horizontal system of objectives and contents, rules and forms as well as methods and means of education and teaching. The source of shaping the interest is not only the teaching program and its high or author's recommendations, but also opportunities, activities and needs of students, parents, teachers as well as socio-cultural resources of the school environment. Furthermore, the development of interests shall take place during various forms of school activities as well as extracurricular activities. In addition, the planning and realisation of the assumptions of system totality requires from the teacher the scrupulousness and perseverance, attention to mutual relations between the components of the process of formation of interest.

In conclusion, we can say that the development of student's interest through the use of assumptions of system totality is a challenge of modern education and it is not an easy task – laborious, requiring a thorough effort and attention, but worthy of completion due to higher (deeper and wider) results of cognition.

Key words: the concept of interest, types of interests, functions of interests, the essence of modelling students' interests, education as a whole-system
